

УДК 35:338.2

Р. Г. СОБОЛЬ

СУТНІСТЬ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Теоретично з'ясовано сутність страхової діяльності та виявлено умови її передумови розвитку страхового бізнесу.

Ключові слова: страховий ринок, інституційне забезпечення, законодавче забезпечення, суб'єкти страхування, об'єкти страхування.

In the article in theory essence of insurance activity is found out and found out terms and pre-conditions of development of insurance business.

Key words: insurance market, institution providing, legislative providing, subjects of insurance, objects of insurance.

Актуальність дослідження страхових процесів в умовах України зумовлена їх низькою ефективністю, незначними обсягами капіталізації страхового ринку, необхідністю розвитку процесів перестраховальної cesії, активізації інвестиційної діяльності та повноцінної інтеграції страхового ринку України до світового. Ефективність розвитку та діяльності страхового ринку як сегмента ринку фінансових послуг тісно пов'язана із розвитком процесів страхування, перестраховання, фінансової стійкості страховика, його інвестиційної діяльності.

Ринкова трансформація економіки зумовлює підвищення ролі страхової діяльності. На сучасному етапі виникла необхідність у створенні ефективної системи захисту як фінансів держави, так й інтересів окремих громадян та підприємництва, що неможливо без розвиненого, конкурентноздатного страхового ринку. Формування, становлення та розвиток страхового ринку в Україні безпосередньо пов'язані з ринковими перетвореннями всієї економіки.

Страховики як фінансові посередники відіграють важливу роль у проведенні економічних реформ. Страхові процеси відображають усі реалії й тенденції розвитку вітчизняної економіки. Створення дієвої системи страхового захисту є основою для забезпечення стабільності та ефективності економічних відносин, соціальної стабілізації, підвищення рівня життя населення.

Окремі аспекти даної наукової проблеми є предметом досліджень вітчизняних учених, зокрема питання розвитку, становлення та функціонування страхового ринку України висвітлюють у своїх працях М. Александрова, В. Базилевич, К. Базилевич, О. Барановський, В. Бурчевський, Н. Внукова, О. Гаманкова, В. Грушко, О. Данілов, О. Заруба, Н. Костіна, С. Лаптев, С. Осадець, А. Пересада, Т. Ротова, О. Третьяк, О. Філонюк.

У наукових працях вищеназваних та багатьох інших учених розглянуто і досліджено питання розвитку страхового ринку України та страхові процеси.

Але трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці України, потребують подальшого розкриття та дослідження економічного змісту та сутності

страхування, підвищення його ролі і розширення функцій в умовах ринку, обґрунтування теоретичних засад функціонування страхового ринку.

Метою статті є теоретичне з'ясування суті страхової діяльності та виявлення умов й передумов розвитку страхового бізнесу.

На думку В. Базилевич, “формування в Україні ринкової економіки, розбудова її інфраструктури, створення дієвих механізмів господарювання для усіх суб'єктів ринку передбачає необхідність теоретичного з'ясування суті страхової діяльності, пошук адекватних новим умовам методів захисту та відшкодування втрат як фізичним, так і юридичним особам” [2, с. 49].

Разом із розвитком ринкових відносин, ускладненням взаємозв'язків між усіма суб'єктами господарювання зростає ймовірність виникнення непередбачуваних ускладнень, підвищується ступінь ризику на всіх рівнях.

Підприємець у ринкових умовах ризикує втратити свій капітал, може спричинити своєю необачною поведінкою втрати капіталу у своїх постачальників, споживачів або посередників.

Працівник в умовах ринку може втратити роботу, здоров'я, працездатність, заощадження, майно. Одні втрачають годувальника, комусь не повертають кредит, хтось потерпає від зміни курсу валюти тощо. Суттєво впливає на зростання ризиків, пов'язаних із технікою та технологією, розвиток науково-технічного прогресу. Усе більшої гостроти набувають екологічні проблеми. Потребують професійного вирішення політичні аспекти суспільного буття [3].

Зростання ризику в усіх сферах людського життя та господарської діяльності зумовлює необхідність захисту громадян від можливих втрат і розподілу збитків серед широкого загалу. Закономірність тут така: чим більше суб'єктів охоплено страхуванням, тим менше воно коштує окремій особі.

Страхування в ринковій економіці ґрунтується на попередньому створенні страхових фондів зі страхових внесків і на відшкодуванні збитків потерпілим-учасникам.

Отже, страхування – це спосіб захисту майнових інтересів громадян в умовах ринкової економіки. Кожна людина має знати, як вона може обмежити свій ризик і скільки їй це коштуватиме. З іншого боку, страхова справа є прибутковим різновидом підприємництва, яке в Україні тільки починає розвиватися...” [7, с. 35].

Страховий ринок є складною багатоаспектною категорією, яка характеризується взаємозв'язком і взаємозумовленістю її окремих складових. Ось чому є гостра потреба під час прийняття стратегічних управлінських рішень враховувати всі чинники, що впливають на той чи інший результативний показник, прогнозувати конкретні наслідки реалізації певних заходів, особливо, в умовах трансформації фінансового ринку.

Ринок страхових послуг – це складова фінансового ринку, яка є системою правових та організаційних заходів із реалізації страхового продукту. Страховим продуктом або послугою є страховий захист.

Об'єктом ринку страхових послуг є страховий продукт. Суб'єктами цього ринку виступають страховик; страхувальник; посередник і держава.

“Страховий ринок – це сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу” [4, с. 43].

У деяких публікаціях наводиться ширше поняття страхового ринку. Іноді ним охоплюють усі форми надання страхового захисту. Із цим погодитися не можна. Адже коли збитки відшкодовуються за рахунок централізованих фондів, відносини купівлі-продажу не виникають. Немає їх і тоді, коли з цією метою формуються та використовуються кошти з фондів самострахування.

Існує також думка, що під страховим ринком слід розуміти сукупність його суб'єктів (страхувальників, страховиків та посередників) і страхових послуг, які є предметом купівлі-продажу. Можливо, з теоретичного погляду таке визначення не досить коректне, проте воно набуло певного визнання, особливо серед практиків” [5, с. 118].

На сучасному страховому ринку будь-якої країни діє система об'єктивних і суб'єктивних законів економічного розвитку. До основних об'єктивних законів відносяться:

- закон попиту та пропозиції, який забезпечує виникнення тих страхових послуг, що саме необхідні споживачеві та формує адекватну ціну, забезпечуючи умови конкуренції для страховиків, створюючи умови для постійного пошуку, удосконалення форм і методів організації страхового захисту;

- закон вартості, який діє через ціну (розмір страхових тарифів) та сприяє збалансуванню економічних інтересів учасників страхових відносин, є індикатором якості страхового ринку;

- закон конкуренції, забезпечує підвищення якості страхових послуг, стимулює розширення меж страхового ринку, розвиток його інфраструктури.

Окрім того, на страховому ринку діє безліч суб'єктивних економічних законів, які створюють правове поле держави, міжнародний правовий режим.

Сучасний страховий ринок за територіальною ознакою поділяється на місцевий (регіональний); національний (внутрішній); світовий (зовнішній).

Залежно від місця споживання страхових послуг, деякі вчені та практики виділяють страхові ринки: внутрішній; зовнішній; міжнародний.

Крім того, страховий ринок можна поділити за видами страхування на особисте страхування; майнове страхування; страхування відповідальності тощо.

У свою чергу кожний з цих ринків можна поділити на окремі сегменти відповідно до підгалузей (підвидів) страхування, залежно від форми здійснення страхової послуги, об'єкта страхування, роду небезпек [6].

Наприклад, страхування державного майна, колективного майна, приватного майна тощо; страхування будівель, споруд, засобів, транспорту, врожаю тощо; страхування від нещасних випадків, страхування дітей, страхування додаткової пенсії, змішане страхування життя, страхування до повноліття тощо.

За напрямком розвитку страховий ринок можна поділити на:

- екстенсивний, який передбачає швидке зростання кількості страхових компаній з невисоким рівнем платоспроможності та звуженим асортиментом страхових послуг;

- інтенсивний, який передбачає укрупнення страхових компаній, збільшення власного капіталу, покращення фінансового стану, розширення асортименту страхових послуг.

У практичному аспекті найбільш часто використовуються такі ознаки: за місцем споживання страхових послуг, за видами, галузями, підгалузями страхування та за типом державного регулювання страхового ринку.

Отже, страховий ринок визначається за трьома основними підходами, має свої умови функціонування, виконує певні функції, класифікується за відповідними ознаками.

Крім того, у період децентралізації сфери виробництва та виникнення приватної власності все більше навантаження припадає на фонди, які створюються методом страхування. Якщо до цього додати завдання з переорієнтації програми соціального захисту громадян (охорона здоров'я, пенсійне забезпечення, освіта) на страхові засади, то посилення ролі страхування в системі страхового захисту стає очевидною та життєво необхідною.

Страховий ринок виконує низку взаємозв'язаних функцій: компенсаційну (поворотну), накопичувальну, розподільну, попереджувальну і інвестиційну [1].

Основна функція страхового ринку – компенсаційна функція, завдяки якій існує інститут страхування. Зміст функції виражається в забезпеченні страхового захисту юридичним і фізичним особам у формі відшкодування збитку при настанні несприятливих явищ, яке і було об'єктом страхування.

Накопичувальна або заощаджувальна функція забезпечується страхуванням життя і дозволяє накопичити за рахунок укладеного договору страхування заздалегідь обумовлену страхову суму.

Розподільна функція страхового ринку реалізує механізм страхового захисту. Суть функції виражається у формуванні і цільовому використанні страхового фонду. Формування страхового фонду реалізується в системі страхових резервів, які забезпечують гарантію страхових виплат і стабільність страхування.

Попереджувальна функція страхового ринку безпосередньо не пов'язана зі здійсненням страхової діяльності. Дана функція працює на попередження страхового випадку і зменшення збитку. Реалізація попереджувальної функції забезпечується фінансуванням заходів щодо недопущення або зменшення негативних наслідків нещасних випадків і стихійних лих. Відповідне фінансування здійснюється з фонду попереджувальних заходів. Здійснення попереджувальних функцій сприяє підвищенню фінансової стійкості страховиків і виступає важливим чинником забезпечення безперервності процесу суспільного відтворення.

Інвестиційна функція страхового ринку реалізується через розміщення тимчасово вільних засобів у цінні папери, депозити банків, нерухомість тощо. З розвитком страхового ринку роль інвестиційної функції зростає. Багато зарубіжних економістів визначають страхові компанії як інституційних інвесторів, основною функцією яких у суспільному виробництві визначається мобілізація капіталу за допомогою страхування.

Практика страхування свідчить, що страховий ринок має такі могутні важелі свого саморозвитку, як ініціатива, підприємливість, стимули до найбільш повного задоволення потреб страхувальників. А державне регулювання якісно доповнює ринковий механізм страхування.

Світовий досвід показує, що страховики є важливим джерелом інвестиційного капіталу. По-перше, це пов'язано з інверсією циклу (оскільки отримання страхової

премії передусе наданню страхової послуги); а по-друге, із розподілом ризику в часі. Тому страховик протягом часу дії договору страхування тимчасово розпоряджається коштами страхувальника, які акумульовані у страхові резерви.

Крім коштів страхових резервів страховик має у своєму розпорядженні і свої власні кошти у вигляді вкладів засновників, а також спеціальних фондів, які сформовано за рахунок прибутку та суми нерозподіленого прибутку.

Страховики по праву займають одне з перших місць як інвестори в країнах світу, але під час інвестування таких коштів необхідно враховувати їх структуру, а також оптимальний термін інвестування. У цілому, активи страхової компанії мають бути розміщені (інвестовані) з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості.

При визначенні перспектив розвитку вітчизняного страхового ринку обов'язково треба враховувати, що страхування не розвивається саме по собі, а супроводжує економічне зростання в державі в цілому. Його успіхи і невдачі багато в чому залежать від макроекономічної ситуації.

Отже, умовами й передумовами розвитку страхового бізнесу є економічне зростання і підвищення добробуту населення й доходів суб'єктів господарювання; наявність платоспроможного попиту на страхові послуги і відповідного йому попиту продуктового ряду; формування сприятливих страхуванню податкового режиму зокрема й інвестиційного клімату загалом; удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує здійснення страхової діяльності; укорінення страхової культури і звички до страхування, усвідомлення економічної доцільності й необхідності страхування з боку фізичних і юридичних осіб; довгострокове планування страхового бізнесу, розроблення стратегії розвитку вітчизняного страхового ринку; залучення стратегічних інвесторів на вітчизняний страховий ринок; підвищення прозорості страхового бізнесу; оцінка страхового бізнесу за допомогою його капіталізації на фондовому ринку; розвиток самоорганізації страхового бізнесу, забезпечення ефективної діяльності професійних асоціацій і товариств із захисту прав страхувальників; формування сприятливого іміджу страхової галузі в очах населення тощо.

З огляду на важливість і взаємопов'язаність з усіма соціально-економічними процесами ринок страхових послуг у більшості країн є предметом державного регулювання та нагляду, метою якого є дотримання вимог законодавства про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту прав страхувальників.

Література:

1. *Базилевич В. Д.* Нова парадигма страхування в умовах глобалізації / В. Д. Базилевич // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2009. – С. 186–195.
2. *Базилевич В. Д.* Страхування : підручник / [В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Р. В. Пікус та ін.]. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
3. *Мних М. В.* Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи / М. В. Мних // Фондовый рынок. – 2009. – № 19. – С. 22–26.

4. Ніконович А. Страховий ринок України : проблеми та шляхи вирішення / А. Ніконович // Економіст. – 2006. – № 1. – С. 41–44.
5. Осадець С. С. Страхування : підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
6. Плиса В. Й. Страхування : [навч. посіб.]. – 2-ге вид. / В. Й. Плиса. – К. : Каравела, 2008. – 392 с.
7. Філонюк О. Страховий ринок України в контексті світових тенденцій 2006 року / О. Філонюк, О. Третяк, В. Бурчевський // Страхова справа. – 2007. – № 1. – С. 32–37.

Надійшла до редколегії 20.02.2012 р.

УДК 351.83

В. В. ЯНОВ

ИНДЕКСАЦИЯ ГРОШОВЫХ ДОХОДОВ ЯК ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Узагальнено та систематизовано інформацію щодо індексації доходів населення як державного механізму соціального захисту населення в умовах інфляції.

Ключові слова: індексація, інфляція, державний механізм, соціальний захист, заробітна плата.

The information on indexation of incomes of the population as machinery of government of social protection of the population in the conditions of inflation is generalised and systematised.

Key words: indexation, inflation, machinery of government, social protection, salary.

Соціальний захист – це політика держави щодо забезпечення прав і гарантій у сфері рівня життя.

В Україні як демократичній, соціальній і правовій державі, існують різні механізми соціального захисту населення [1]. Серед таких механізмів можна виділити: індексацію доходів населення; забезпечення мінімальних соціальних гарантій по доходам; регулювання соціальної сфери; надання пільг (знижок, субсидій); установа дотацій до цін, державне регулювання споживчих цін; обов'язкове соціальне страхування; соціальне забезпечення і соціальна допомога тощо.

Недостатньо вивченим механізмом соціального захисту як з боку населення, так і з боку частини бухгалтерів, які здійснюють нарахування, є механізм індексації доходів населення. У статті робиться спроба деякою мірою заповнити цю прогалину. Для цього розглядається як світовий досвід індексації, так і законодавча база України з індексації доходів населення. Також звертається увага на деякі практичні аспекти при нарахуванні індексації доходів населення.